

УДК 336.71:658.014.1(477)

Денис О.Б.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та управління персоналом
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»*

ОЦІНКА РОБОТИ НАГЛЯДОВИХ РАД В БАНКАХ УКРАЇНИ

В статті, на основі опрацювання звітності всіх банківських установ України, проаналізовано роботу наглядових рад банків. Досліджено такі показники роботи наглядових рад: склад, структура та процедури діяльності наглядової ради; роль і незалежність сторонніх директорів; кількість засідань наглядової ради; наявність комітетів у складі наглядової ради; система винагороди наглядової ради; внутрішня система управління ризиками; впровадження внутрішніх положень банку щодо регламентації інститутів корпоративного управління та політик, що обмежують конфлікт інтересів.

Ключові слова: банк, акціонери, корпоративний конфлікт, наглядова рада, банківські ризики.

Денис О.Б. ОЦЕНКА РАБОТЫ НАБЛЮДАТЕЛЬНЫХ СОВЕТОВ В БАНКАХ УКРАИНЫ

В статье, на основе отчетности всех банковских учреждений Украины, проанализирована работа наблюдательных советов банков. Исследованы такие показатели работы наблюдательных советов: состав, структура и процедуры деятельности наблюдательного совета; роль и независимость сторонних директоров; количество заседаний наблюдательного совета; наличие комитетов в составе наблюдательного совета; система вознаграждения наблюдательного совета; внутренняя система управления рисками; внедрение внутренних положений банка по регламентации институтов корпоративного управления и политик, ограничивающих конфликт интересов.

Ключевые слова: банк, акционеры, корпоративный конфликт, наблюдательный совет, банковские риски.

Denys O.B. THE ASSESSMENT OF THE SUPERVISORY BOARDS OF THE BANKS OF UKRAINE

In the article, on the bases of processing all Ukrainian banks reports the work of the supervisory boards of banks is analyzed. The parameters of the Supervisory Board (composition, structure and operating procedures of the Supervisory Board; the role and independence of external directors; the number of Supervisory Board meetings; the presence in the composition of the committees of the Supervisory Board; the system of remuneration of the Supervisory Board; the internal risk management system; implementation of internal regulations of the bank, according to the regulation of corporate governance institutions and policies that limit conflicts of interest.) are investigated.

Keywords: bank shareholders, corporate conflict, supervisory board, bank risks.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що акціонерна форма власності є основною в банківському секторі України, багато важливих питань, що стосуються регулювання корпоративних відносин в банках та ролі наглядових рад банків у збалансуванні конфліктів інтересів стейкхолдерів, залишаються недостатньо дослідженими.

Досвід країн з розвиненими банківськими системами свідчить, що ефективна робота наглядових рад банків є одним з основних механізмів збалансування інтересів акціонерів, менеджерів та вкладників банківських установ.

Період кризи та масових банкрутств банків в Україні висвітлює слабкість інституту наглядових рад банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на актуальність, проблематика роботи наглядових рад привертала увагу багатьох дослідників. Так, теоретичні основи роботи наглядових рад висвітлені в працях Д. Деніс, Дж. Маконела. Особливості корпоративних відносин в банках та інші ефекти прояву традиційних механізмів корпоративного управління представлено в публікаціях П. Млберта, П. Сайсанеллі. Питання наглядових рад вітчизняних банків розглянуті в працях українських дослідників О. Костюка, Я. Головіної та ін.[1–5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, віддаючи належне напрацюванням науковців, слід зазначити, що сучасні кризові тенденції розвитку банківського сектору України потребують додаткових емпіричних досліджень роботи наглядових рад банків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичні джерела свідчать, що наглядова рада є інститутом, створеним для контролю діяльності правління корпорації в інтересах її власників-акціонерів.

Робота наглядових рад банків має свої особливості, обумовлені галузевою специфікою.

Внаслідок виконання функції грошово-кредитного посередництва в банківських установах виникають дві групи інвесторів – акціонери та вкладники банків. При цьому внески вкладників значно перевищують внески акціонерів, а можливості їх контролю правління є обмеженими.

Особливої ваги інститут наглядових рад набуває в банківських установах країн з високим рівнем концентрації акціонерної власності, оскільки саме ефективна наглядова рада дозволяє обмежити можливості зловживання власника контрольного пакету акцій внесками інших груп принципалів – міноритарних акціонерів та вкладників банків.

Відповідно, до сфери дії наглядової ради банку належить виконання наступних основних функцій: захист інтересів вкладників, акціонерів та інших кредиторів, збереження і примноження вартості банку; визначення зовнішнього аудитора; забезпечення належних систем внутрішнього контролю та управління ризиками; визначення та схвалення заходів на випадок непередбачуваних обставин; визначення джерел капіталізації та іншого фінансування банку.

Частина принципів та процедур роботи наглядових рад банків та нефінансових корпорацій є спільними (оптимальна кількість членів, наявність незалежних членів та комітетів, раціональна кількість засідань наглядових рад, ефективна система винагороди).

Однак, закономірно, що наявність додаткових завдань породжує і додаткові вимоги, що стосуються, насамперед, належного професійного нагляду, підзвітності, об'єктивності та справедливості.

До основних відмінностей формування наглядо-

Рис. 1. Середня кількість засідань наглядових рад банків України у 2015 р.

вих рад банків у зарубіжній практиці можна віднести: більша кількість членів наглядових рад, особлива увага до наявності незалежних членів наглядових рад, використання додаткових внутрішніх інструментів регулювання.

З огляду на складність вирішення завдань наглядовою радою банку, як визнані світові організації, такі як Світовий банк, Базельський комітет та ін., так і науковці особливу увагу акцентують на двох інструментах в діяльності наглядової ради, що дозволяють попередити появу корпоративних конфліктів.

Першим інструментом виступають комітети наглядової ради, головною метою створення яких є надання допомоги наглядові раді для здійснення своїх повноважень щодо нагляду та контролю через додаткове більш глибоке вивчення та підготовку окремих питань, що належать до її компетенції.

З огляду на специфіку банківської діяльності, найбільшу вагу набувають два комітети: аудиторський та комітет з управління ризиками.

Другим, не менш важливим і актуальним для банківської діяльності інструментом попередження появи корпоративних конфліктів є процедури та політики регулювання конфліктів інтересів (розбіжностей між особистими інтересами посадової особи або її пов'язаних осіб та її посадовими (професійними) обов'язками діяти у найкращих інтересах банку) та операцій з пов'язаними особами.

З метою оцінки ефективності механізму наглядових рад банків України та його відповідності кращій міжнародній практиці, нами було проведено дослідження практики наглядових рад в банках України на основі інформації про власників істотної участі банків, представленої на сайті Національного банку України та сайті «НКЦПФР smida» за 2015 р., та порівнянні

особливостей їх роботи з кращою міжнародною практикою [6; 7].

Дослідження роботи наглядових рад в банках України проводилося за наступними напрямками: склад, структура та процедури діяльності наглядової ради; роль незалежних сторонніх директорів; кількість засідань наглядової ради; наявність комітетів у складі наглядової ради; система винагороди наглядової ради; внутрішня система управління ризиками; впровадження внутрішніх положень банку щодо регламентації інститутів корпоративного управління та політик, що обмежують конфлікт інтересів.

Опрацьовано звітність всіх 117 банків України, які відповідно до нового підходу НБУ до групування банків, поділено на чотири групи: банки з державною часткою (7 банків); банки іноземних банківських груп (19 банків); банки 1 групи (більше 0,5% активів банківської системи) (13 банків); банки 2 групи (менше 0,5% активів системи) (78 банків).

Оцінка ключових груп акціонерів та концентрації (середній розмір найбільшого пакету акцій власника істотної участі) показала, що банківський

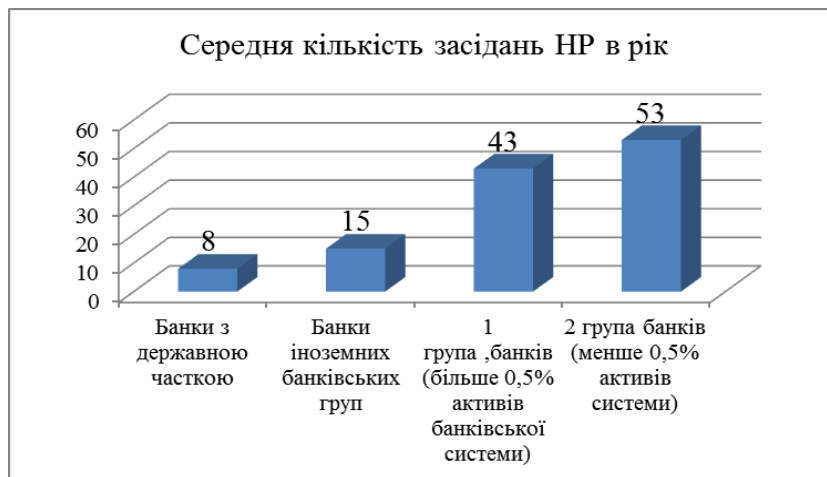

Рис. 2. Структура винагород наглядових рад банків України

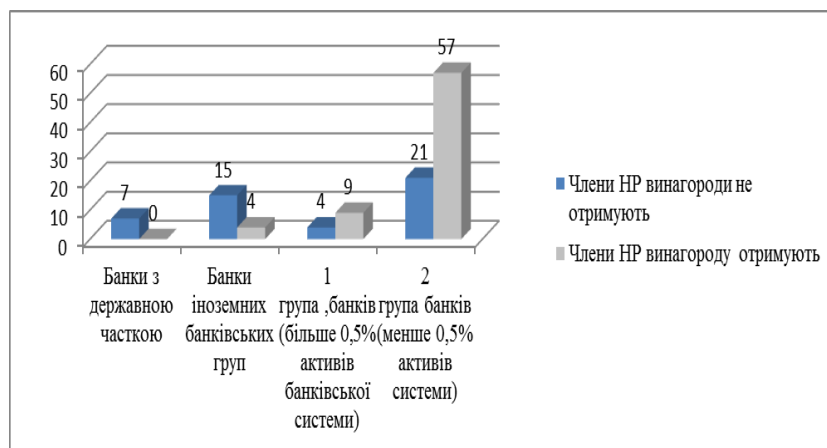

Рис. 3. Виплати винагороди членам наглядових рад в розрізі груп банків

сектор України характеризується високим ступенем концентрації та домінуванням до непрозорої опосередкованої участі в капіталі банків.

За нашими розрахунками, розмір середньої сукупної участі найбільшого акціонера становив 73,36%, при цьому розмір прямої істотної частки складав 38,52%, опосередкованої – 36%.

Результати дослідження роботи наглядових рад показали наступне.

У всіх банках України є створені наглядові ради, оскільки наявність наглядової ради є вимогою Закону «Про банки і банківську діяльність» [8].

Аналіз кількості членів наглядових рад банків показав, що середній розмір кількості наглядових рад банків складає 5–6 осіб, при цьому більшість банків I та II груп формують ради з 5 осіб, тоді як для іноземних та державних банків характерними є більші ради. Загалом всього 18,8 % банків мали ради, що перевищували 5 осіб, з них 9 банків іноземних банківських груп та 6 державних банків [7].

Ситуація в Україні не відповідає кращій міжнародній практиці щодо формування великих рад в банках.

Якщо в класичній теорії корпоративного управління наглядові ради є «міні-загальними зборами акціонерів», призначеними контролювати менеджерів, то у вітчизняних реаліях більшість наглядових рад більше стають інструментами оперативного управління.

Так, середня кількість засідань наглядових рад становить 42 рази на рік. Зазначимо, що ця цифра залишається незмінною практично роки. Найбільш часто проводять засідання наглядових рад вітчизняних банків, особливо банків 2 групи (рис. 1).

Разом з цим, при надмірному втручанні наглядової ради в оперативне управління банком, більшість банків (61%) декларують про безоплатну роботу наглядової ради. Це дозволяє припустити, що частина членів наглядових рад є безпосередньо крупними акціонерами банків або представляють інтереси останніх [7].

З банківських установ, які звітують про роботу наглядової ради на платній основі, 22% оприлюднюють інформацію про фіксовані суми винагород членів наглядової ради, в 11% на платній основі працює лише голова наглядової ради (рис. 2) [7].

Аналіз виплат винагород членам наглядової ради в розрізі груп банків показав, що найбільш схильні виплачувати винагороди власники 1 та 2 груп (рис. 3).

Оцінка формування комітетів наглядовими радами банків в Україні показала що комітети у складі наглядових рад є лише у 16% банків (19 установ), з них: 5 банків належать до першої групи, 4 банки – до 2 групи, 9 – до банків іноземних банківських груп і 1 державний банк [7].

Більшість банків створюють один комітет у складі наглядової ради. Так, по одному комітету мали 16 банків, два банки створили по два комітети в складі наглядової ради і лише наглядова рада одного банку створила три комітети (рис. 4) [7].

Щодо сфери діяльності комітетів, то найбільш поширеними є комітети з аудиту (їх створили наглядові ради 10 банків).

Дані, які оприлюднюють банки, показують, що застосування Національних принципів корпоративного управління та Методичних рекомендацій НБУ щодо організації корпоративних відносин в діяльності банків залишається на низькому рівні.

Оцінка внутрішніх політик регулювання конфлікту інтересів показала, що лише 46,15% банків (54 установи) у внутрішніх положеннях зазначають вимоги щодо відсутності конфлікту інтересів.

Дані рис. 5 свідчать, що суттєвих відмінностей в розрізі груп банків, контролюючих інвесторів фізичних та юридичних осіб щодо прийняття політик регулювання конфліктів інтересів, не спостерігається.

Зазначимо також, що частка банків, в яких розмір найбільшого пакета сукупної участі перевищує 75%, що визначає вимоги щодо конфлікту інтересів, теж не суттєво перевищує середній показник по сектору (48,3%). Відсутність коливань показника відносно банків, де проблема конфлікту інтересів є особливо актуальною, дозволяє зробити висновок про формальний підхід до вирішення проблеми конфлікту інтересів в банках.

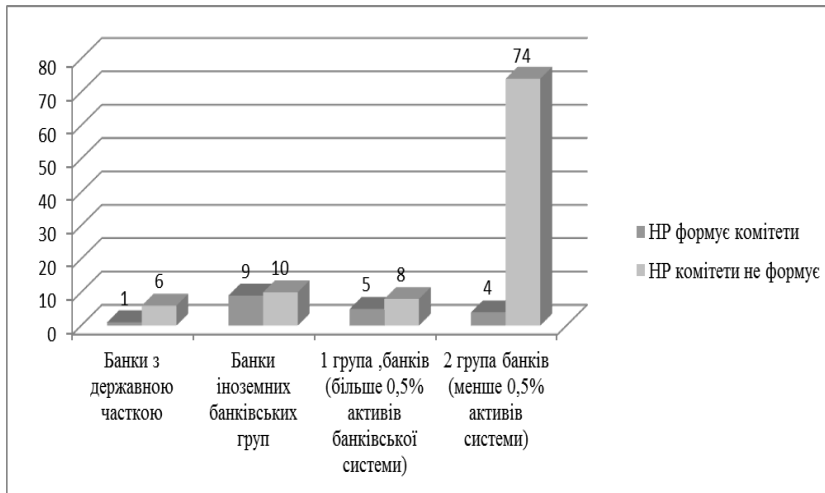

Рис. 4. Формування комітетів наглядовими радами банків України в розрізі груп банків

Рис. 5. Впровадження положень щодо конфлікту інтересів банками України

Оцінка наявності кодексів корпоративного управління показала, що їх прийняли майже половина банків (49,57%) [7].

Найбільш активними при прийнятті кодексів були банки 2 групи (кодекс прийняли 42 установи). З інших груп дані показали, що кодекс є у 8 банків 1 групи, 5 банків іноземних банківських груп і 3 державних банки.

З огляду на те, що важливим інститутом, діяльність якого спрямована на зниження рівня інформаційної асиметрії в банках, є інститут корпоративного секретаря, ми проаналізували наявність цієї структури в банках України.

Дані свідчать, що, незважаючи на популяризацію найкращої міжнародної практики щодо впровадження посади корпоративного секретаря зі сторони регуляторів, посада його запроваджена лише у 30,1% банків (36 установ) [7].

У відсотковому співвідношенні щодо банків своєї групи найбільш активними при впровадженні посади корпоративного секретаря були державні банки. Так, посада корпоративного секретаря впровадили 5 банків 1 групи (38,46% від банків групи), 6 банків іноземних банківських груп (31,58% від банків групи), 5 державних банків (70,42% від банків групи) та 20 банків 2 групи (25,64% від банків групи) [7]. Що характерно, суттєвих коливань показника в залежності від кількості контролюючих акціонерів не спостерігається.

Висновки. За рядом характеристик наглядової ради банків, які контролюються різними типами власників, мають схожі риси, формально відповідають вимогам чинного законодавства і не відповідають міжнародній практиці.

У подібних випадках менеджмент орієнтується виключно на мажоритарних власників і повністю від них залежить. При цьому юридичну відповідальність власник не завжди несе, а заручниками прийнятого рішення у випадку понесених банком збитків можуть стати його вкладники.

У підсумку, зазначена система врегулювання корпоративних відносин в банках створює високі організаційні ризики, що породжують ряд інших банківських ризиків.

З огляду на вищенаведене, на думку автора, подальші тенденції розвитку корпоративних відносин в банківському секторі України в значній мірі залежатимуть від наявності чи відсутності обмежень на монополію при прийнятті стратегічних рішень власниками.

До обмежень, які в підсумку дозволили б знизити ймовірність зловживань власника контрольного пакету акцій, належать, на думку автора, додаткові вимоги до наглядових рад. У ряді європейських країн із високим рівнем концентрації власності монополійний вплив власників контрольних пакетів акцій на управління обмежується вимогами до термінів повноважень та структури наглядової ради за різними критеріями.

Наприклад, можна навести наступні: у Німеччині та Франції членів спостережних рад обирають на термін не більше ніж чотири роки; в Німеччині як правило, чисельність спостережної ради формується в залежності від чисельності працівників та розміру статутного фонду. Так, у невеликих корпораціях (менше 500 працівників) акціонери обирають увесь склад наглядової ради, у середніх – дві третини, а

у великих корпораціях акціонери мають право обирати тільки половину членів ради. В товариствах зі статутним фондом до 3 млн. марок число членів спостережної ради може бути до дев'яти чоловік, більш як 3 млн. марок – 15, більш як 30 млн. марок – до 21 особи [9]; у Франції для фірм, що використовують дворівневу модель корпоративного управління, 1/3 частина членів ради директорів призначається трудовим колективом, у Люксембурзі частка призначених трудовим колективом членів ради директорів становить 1/2, у Швеції трудовий колектив призначає 2 або 3 членів ради директорів, 1/3 від загальної кількості членів ради призначається працівниками в Австрії та Нідерландах [10].

На нашу думку, адаптуючи міжнародний досвід з врахуванням специфіки банківського бізнесу в Україні, для попередження появи корпоративних конфліктів в банківському секторі України при формуванні внутрішніх механізмів врегулювання корпоративних конфліктів доцільним на законодавчому рівні є наступне:

- встановлення вищої кількості наглядових рад банків. Кількість членів наглядових рад повинна визначатися у тісній прив'язці до розміру капіталу банку, і, відповідно, потенційного системного ризику, що може виникнути внаслідок його банкрутства;
- зміна вимог до структури наглядової ради через включення в раду працівників банків, та, в окремих випадках, за необхідності, працівників Центрального банку;
- усунення можливості «пожиттєвого виконання» обов'язків членами наглядових рад через введення обмежень на переобрання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ciancanelli P., Gonzalez J. Corporate Governance in Banking: A Conceptual Framework Working paper / P. Ciancanelli, J. Gonzalez. European financial management association conference. Athens, June 2000. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=253714.
2. P. Ciancanelli. Corporate Governance in Banking: A Conceptual Framework / Ciancanelli. P. Social Science Research Network Electronic Paper. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://papers.ssrn.com/paper.taf?abstract_id=253714
3. P.O. Mylbert. Corporate Governance of Banks after the Financial Crisis / Mylbert P.O. – Theory, Evidence, Reforms Working Paper №151. – 2010.
4. Корпоративне управління в банку [монографія] / Костюк О.М. – Суми: ДВНЗ «УАБУ НБУ», 2008. – 332 с.
5. Denis D.K., McConnell J.J. «International Corporate Governance» (2001). Purdue CIBER Working Papers. Paper 17. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1016&context=ciberwp>
6. Інтернет-ресурс Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
7. Інтернет-ресурс звітності емітентів в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.smida.gov.ua>
8. Закон України «Про банки і банківську діяльність». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
9. Матеріали Міжнародної фінансової корпорації.
10. Ключко В.Н. Германская модель корпоративного управления: генезис, особенности и тенденции / В.Н. Ключко. // Менеджмент в России и за рубежом. – 2006. – № 6. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dis.ru/library/561/25871/>.